

بررسی رویکردی نو در نقش پردازی تزئینات گچی کرمان اواخر قرن سیزدهم و اوایل قرن چهاردهم هجری ق

مهدی سام*

چکیده:

معماری کرمان در سه دهه ی آخر قرن سیزدهم و اوایل قرن چهاردهم، یعنی با آغاز دوره حاکمیت اسماعیل خان وکیل الملک دستخوش تغییر می شود. بنیاد عمارت های نو و مرمت عمارت های کهنه از جمله آستانه شاه نعمت الله ولی در همین دوره رخ می دهد. مهم ترین عمارت های این دوره را باغ ها تشکیل می دهند. بنابراین رویکرد تزئینی جدید متناسب با تزئینات ویژه این گونه عمارت ها است. به همان نسبت که معماری این دوران در خانه سازی و باغ سازی متأثر از معماری فرنگ است در تزئینات هم این تاثیر به وضوح آشکار است. از جمله نمود ویژه این تاثیر در نقوش گچ بری هایی است که تقریباً در عمارت های مهم این دوران تکرار شده است. از بررسی نقوش این دوره آگاه می شویم که تاثیر نقوش فرنگی و حتی شمال آفریقا در کرمان به صورت آشکار نمود دارد. تا حدی که بعضی از نقوش عیناً تکرار می شوند. اگر چه ممکن است این تاثیر در راستای رواج نظام مند نوعی تفکر متأثر از فرنگ نباشد.

همچنین در بررسی نقش پردازی تزئینات این دوره روشن می شود که انتخاب نقش بر مبنای نوع کاربرد بنا صورت نگرفته و نقوش معمولاً از نقطه نظر نمادگرایی و نشانه شناسی در تعریف ماهیت بنا فاقد ارزش هستند و تنها جنبه تزئینی آنها مورد توجه بوده است تا جایی که بعنوان مثال در نقوش جانوری استفاده شده در گچ بری ها، ماهی از واقعی ترین تا انتزاعی ترین شکل، نقش محوری تزئینات گچی این دوره است. در حالی که می دانیم ماهی از نمادهای آشنا و با سابقه فرهنگی منطقه نیست.

واژه های کلیدی:

تزئینات معماری، کرمان، قاجار، گچ بری، ماهی

* عضو هیئت علمی دانشکده هنر و معماری صبا دانشگاه شهید باهنر کرمان

Msam3@yahoo.com

مقدمه

از مهم ترین ویژگی های معماری ایران تزئیناتی است که در هر دوره در بناها به تناسب کاربرد بکار گرفته می شده است. تزئینات جزء لاینفک بنا محسوب شده و در معرفی شاکله کلی بنا، که در ضمن معرفت شخصیت معماری آن دوره نیز می باشد از عوامل اصلی به شمار می روند. معماری دوره قاجار هر چند در خلاقیت و کشف ارزش های نو با دوره های شکوفای معماری ایران بعد از اسلام از جمله سلجوقی و صفوی چندان قابل قیاس نیست؛ اما در نسبت با هنرهای دیگر دوره قاجار، البته به جز خوشنویسی، قابل تأمل و صاحب ارزش های منحصر است.

البته در این مقاله ارزش خاصی در معماری دوره قاجار شناسانده و یا مورد تحلیل قرار نمی گیرد. بلکه اتفاق خاصی که در این دوره در یکی از مناطق مهم کشور یعنی کرمان می افتد شناسانده و عوامل موثر آن معرفی می شود. این اتفاق حضور نقوشی خاص، در محدوده زمانی مشخص در گچ بری است که یکی از روش های تزئینی مهم در معماری ایران است.

محدوده زمانی مورد بررسی در این مقاله اواخر قرن سیزدهم و اوایل قرن چهاردهم در کرمان است. دوره ای که با حضور اسماعیل خان نوری (۱۲۸۴-۱۲۷۸ هـ ق) بعد از دوران ابراهیم خان ظهیر الدوله یکی دیگر از دوران نسبتاً پر رونق معماری در کرمان دوره قاجار آغاز می شود. آستانه شاه نعمت الله ولی مرمت و بخش هایی به آن ملحق می شود. و بعد از آن چندین باغ در کرمان ساخته می شود که همگی از بناهای ممتاز این دوره هستند. در همه ی این بناها علاوه بر تزئینات رایج نوعی گچ بری بکار گرفته می شود که از نقطه نظر شمایل شناسی حائز اهمیت است. نکته اول اینکه نقوش بکار رفته در این گچ بری ها مسبوق به هیچ سابقه ای در کرمان نیستند. نکته دوم، نوع اجرا هم تقریباً تازگی دارد و نکته سوم که شاید نوعی غفلت و نقصان در معماری این دوره است اینکه نوع نقش بر مبنای نوع کاربرد بنا انتخاب نشده است. به تعبیر دیگر نقوش از نقطه نظر نمادگرایی و نشانه شناسی در تعریف ماهیت بنا فاقد ارزش هستند و تنها جنبه تزئین آنها مورد توجه بوده است. و نکته چهارم، نقش محوری ماهی در نقوش مورد نظر است.

بنابراین شاید بتوان بر مبنای نکات فوق فرضیه ظهور نوعی رویکرد جدید را در نقش پردازی تزئینات گچی معرفی کرد فارغ از اینکه در ارزشگذاری این رویکرد قصد مقایسه با نمونه های عالی این نوع تزئین را در معماری داشته باشیم. برای ورود به بحث ابتدا وضعیت معماری کرمان آن دوره را توصیف کرده و سپس بناهای مورد بررسی را بصورت مختصر معرفی می کنیم و در نهایت به شناساندن و معرفی گچ بری و نقوش مورد نظر و ارائه دلایل در ایجاد این رویکرد نو در معماری کرمان می پردازیم.

۱. کرمان در سه دهه آخر قرن سیزدهم و اوایل قرن چهاردهم

سه دهه آخر قرن سیزدهم هجری قمری و اوایل قرن چهاردهم معماری در کرمان رونقی دوباره می گیرد. بعد از آنکه ابراهیم خان ظهیر الدوله پس از حمله آقا محمد خان، ظاهراً به جبران آن حمله فجیع در کرمان دست به آبادانی زد، معماری کرمان، در سه دهه آخر قرن سیزدهم هجری قمری و اوایل قرن چهاردهم نیز به همت حاکمانی همچون محمد اسمعیل خان نوری، وکیل الملک (۱۲۷۷-۱۲۸۴ هـ ق) مرتضی قلی خان وکیل الملک (۱۲۵۹-۱۲۸۶ هـ ق) و ناصر الدوله فرمانفرما دوران رونق سازندگی را تجربه می کند.

اسمعیل خان در سال ۱۲۷۵ هـ ق ساخت مجموعه وکیل را آغاز می کند. صحن وکیل الملکی در سال ۱۲۸۸ به آستانه شاه نعمت الله ولی ملحق می شود. و چند سال بعد رواق شاه عباسی مرمت می شود. با حضور انگلیسی ها در کرمان از سال ۱۲۶۶ نفوذ آنها در فرهنگ کرمان زیاد می شود [خیر اندیش، ۱۳۶۸: ۷۷] و آنها دست به ایجاد بناهایی می زنند و تاثیر خود را در وجوه مختلف فرهنگ طبقه اشراف از جمله آداب معماری کرمان می گذارند. این حضور سرانجام در سال ۱۳۱۱ هـ ق منجر به تاسیس کنسولگری انگلیس توسط سرپرس سایکس در کرمان می شود. در همین سال ها بعضی از خوانین و مقامات دست به ساخت باغ های زیبا

می زند. از جمله این باغ ها باغ فتح آباد، باغ شاهزاده کرمان باغ میرزا مهدی خان و تعدادی باغ در اولین خیابان جدید کرمان در محله زریسف است. که در همه ی این بناها سنت جدید معماری مشاهده می شود. این نمونه جدید مورد بررسی در تزئینات گچ بری کرمان در همین دوره ظاهر می شود و در سه بنا بطور خاص محور تزئینات قرار می گیرد. این بناها عبارتند از :

۱. شبستان شاه عباسی : آستانه شاه نعمت الله ولی که در بین سال های ۱۲۰۰ تا ۱۳۰۶ مرمت می گردد و تزئینات گچی مورد بحث در همین مرمت به بنا افزوده می شوند. شبستان شاه عباسی به استناد متن کتیبه حاضر در شبستان در سال ۹۹۸ هـ ق در زمان بگ تاش خان افشار ساخته می شود. دور تا دور این شبستان یا تالار را کتیبه ای فرا گرفته است که بخط ثلث بر زمینه ای قهوه ای و با گچ اجرا شده است که از نفایس آستانه و از نمونه های بی نظیر کتیبه نویسی است که تاریخ اجرای آن سنه ۱۰۰۰ هـ ق است (تصویر ۱)

تصویر ۱. بخشی از کتیبه شبستان شاه عباسی آستانه شاه نعمت الله ماهان

۲. باغ فتح آباد : این باغ در ۱۶ کیلو متری شمال غربی کرمان قرار دارد. این باغ را فضلعلی خان، حاکم کرمان در دوره محمد شاه قاجار در بین سال های ۱۲۵۴ تا ۱۲۶۴ هـ ق ساخته است اما با توجه به اسناد و مدارکی که موجود است تاریخ ساخت باغ به احتمال قوی در بین سال های ۱۲۹۰ تا ۱۳۱۰ می باشد [هاشمی نژاد، ۱۳۸۴؛ ۱۸۳] (تصویر ۲)

تصویر ۲. تصویری از باغ فتح آباد

این باغ از معروف ترین باغ های زمان خود است. احتمالاً بنای آن پیش از باغ شاهزاده ماهان است. نقوش مورد بحث این مقاله در گستره ای وسیع در این باغ بکار گرفته شده اند. از جمله محوریت نقش ماهی در این باغ بوضوح آشکار است زیرا در نمونه های

مورد بررسی تنها نمونه ای است که ماهی از واقعی ترین تا انتزاعی ترین شکل در تزئینات وجود دارد. البته در این باغ نقاشی دیوارهای یکی از اتاق های اشکوب اول در ضلع شرقی بنا با نقاشی هایی تزئین شده است که موضوع آنها بیشتر شکار و تفریح در کوه و دشت است (تصویر ۳) این نقاشی ها رقم ندارند و مشابه نقاشی هایی هستند که در نیمه اول قرن چهاردهم در منازل مسکونی کاشان دیده شده اند. [سیف، ۱۳۷۹] یادی از این نقاشی ها تنها به دلیل تاکید بر تاریخ ساخت باغ (اواخر قرن ۱۳ یا اوایل قرن ۱۴ هـ ق) است زیرا بررسی آنها مجال مناسبی نمی طلبد و در حوصله این مقاله نیست.

تصویر ۳. نقاشی دیواری در یکی از اتاقهای ضلع شرقی باغ فتح آباد

۳. باغ میرزا مهدی خان : این باغ را میرزا مهدی خان کلانتر کرمان در بین سال های ۱۲۹۵ تا ۱۳۰۰ می سازد. باغ در روستای سرآسیاب واقع در جنوب شرقی کرمان قرار دارد. بخش عمده ای از باغ در حال حاضر تخریب شده است. درباره تاریخ دقیق ساخت باغ اطلاعات دقیقی در دست نیست. محدوده زمانی اعلام شده از طریق نوه میرزا مهدی خان اعلام گردیده است. تزئین اصلی در نماهای داخلی باغ گچ بری با نقوش مورد بحث در مقاله است.

۲. معرفی تزئینات گچی

۱. گچ بری

گچ بری بیشترین سهم تزئینات باغ فتح آباد و باغ میرزا مهدی خان و همچنین تزئینات تالار شاه عباسی آستانه شاه نعمت الله ولی را در بر می گیرد؛ و در بخش های مختلف بنا به تناسب اهمیت مکان، فراوانی و نوع نقوش متفاوت است. گچ بری ها اغلب از نوع برجسته هستند. بعنوان مثال نقوش موجود در نماهای باغ فتح آباد در نمای جنوبی و شرقی نقوش گچ بری در بنا دیده می شود، در نمای جنوبی در پشت بغل های ورودی اصلی (دو فضای لچکی مانند) با نقوشی که بیشتر شبیه اسلیمی و خطائی اندلسی هستند تزئین شده و البته این تزئینات بی تاثیر از نقوش فرش نیستند. گل‌هایی شبیه گل‌های شاه عباسی و لاله عباسی در این نقوش به کار گرفته شده است. اما ترکیب این گلها با دیگر اجزا چندان معمول نبوده است. به عنوان مثال اتصال گل در انتهای ساقه که فرم نامعمولی است، همچنین از نظر اجرا هم این بخش از نقوش هندسی ضعیف تر اجرا شده است. (تصویر ۴)

در بخش های دیگر نما در اسپرهای طرفین ستون های توکار از نقوشی استفاده شده است که با توجه به اینکه ریشه کهن ایرانی دارند، [هرتسفلد: ۴۰] مانند خورشید خانم و گردونه مهر (اختری) یا به اصطلاح محلی ها "چرخ" اما ترکیب این نقوش با گلها و برگهای خاصی که به کار گرفته شده است نقوش را فرنگی مآب معرفی می کند (تصویر ۵). نقش دایره مهر یا گردونه مهر که بنیان اصلی آن را صلیب شکسته است (تصویر ۶) و مربوط به هزاره ۴ پیش از میلاد است [بختور تاش، ۱۳۷۱] (تصویر ۷) در کرمان در بناهای مختلف استفاده شده است.

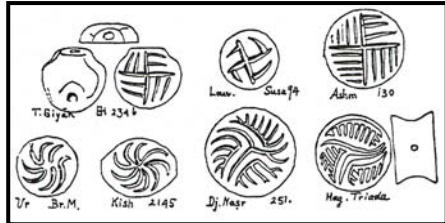

تصویر ۴. تزئینات گچی لچکی ورودی عمارت باغ فتح آباد.

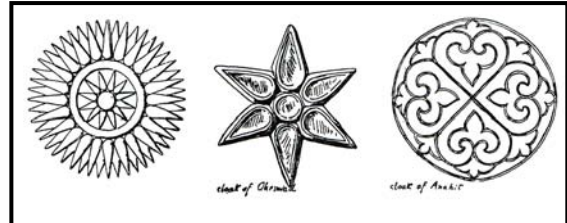

تصویر ۵. تزئینات گچی نمای اصلی باغ فتح آباد (خورشیدخانم).

نمونه این نقش را در مسجد جامع کرمان در عرق چین هشتی ورودی و همچنین در پشت سر در اصلی و یا شرقی مسجد می بینیم (تصویر ۸ و ۸/۱) و در آستانه شاه نعمت الله این نقش علاوه بر گچ بری در شبستان شاه عباسی در کاشیکاری دوره های تیموری و صفوی و همچنین در سقف چله خانه دیده می شود (تصویر ۹).

تصویر ۶. ریشه یابی نقش دایره مهر در کتاب ایران در شرق باستان.

تصویر ۷. ریشه یابی نقش دایره مهر در کتاب ایران در شرق باستان.

فرم های مستطیل شکلی که در نما وجود دارند و در مرکز آنها خورشید خانم و گل خورشیدی یا گردونه مهر و یا آذین گلمیخی طراحی شده و در دو طرف آنها گلهایی با برگهای پیچکی مانند نقش پردازی شده فرم فرنگی است، که در بعضی از دیگر ساختمان های انگلیسی آن دوران وجود دارد (تصویر ۱۰).

تصویر ۹. تزئینات سقف چله خانه آستانه شاه نعمت الله ولی

تصویر ۸. کاشیکاری مسجد جامع کرمان نقش گردونه مهر.

تصویر ۱۰. نمایی از باغ فتح آباد.

۲-۲. ماهی، نقش محوری

از دیگر نقوش تزئینی نما می توان به نقوش حیوانی، مانند ماهی (تصویر ۱۱) و پرنده (احتمالاً هدهد) اشاره کرد. (تصویر ۱۲) به نظر می رسد ماهی در نقوش این دوره یا بهتر بگوییم در ذهنیت طراح، نقش محوری دارد. زیرا در بناهایی که از این دوره باقی است ماهی را در شکل های مختلف - از واقعی ترین شکل تا اشکال انتزاعی - مشاهده می کنیم. از جمله در گچ بری های شاه نعمت الله ولی و باغ میرزا مهدی خان کلاتر که مربوط به سالهای ۱۲۹۰ تا ۱۳۱۰ هـ ق می باشد، لازم به ذکر است که ماهی در طرح های فرش کرمان هم از نقوش مورد استفاده است. [ژوله، ۱۳۸۱: ۳۱]

تصویر ۱۱. کادر تزئینی بانقش ماهی دریغ میرزامهدی خان کلاتر

تصویر ۱۲. نقش گل میخ و پرند درنمای اصلی باغ فتح آباد

همچنین گفتنی است با توجه به اینکه ماهی از نمادهای تمدن های ساحلی مدیترانه است و در آغاز مسیحیت نماد آئین غسل تعمید و نیز شخصیت خود مسیح است. احتمالاً محوریت این نقش تحت تاثیر غلبه نقوش فرنگی در این دوره است (تصاویر ۱۳ و ۱۴ و ۱۵). لازم به ذکر است که نقش ماهی از نقوش معروف نقشمایه های ایرانی در هیچ دوره ای نبوده است. [کیانی، ۱۳۷۶] و [تذهیبی، شهبازی، ۱۳۸۰]

تصویر ۱۳. تزئینات گچی شبستان شاه عباسی آستانه شاه نعمت الله ولی

تصویر ۱۵. نقش ماهی گچ بری شده در اطراف نورگیر سقف هال درباغ فتح آباد

تصویر ۱۴. تزئینات اطراف سقف باغ فتح آباد (دایره مرکزی گردونه مهرودایره بیرونی شکل انتزاعی ماهی).

نقوش تزئینی داخل باغ فتح آباد بعنوان مثال ترکیبی است از نقوش حیوانی، گیاهی و هندسی که در کادرهای صلیبی شکل و ترنج شکل همراه با کلاله و دایره اجرا شده اند. صلیب یکی از فرمهای اصلی کادرهای تزئینات است عمده تزئینات داخل بنا در اشکوب دوم است و بیشتر هم در سقف ها از تزئینات استفاده شده است. در اشکوب اول و البته در حال بنا در اطراف نورگیر از نقش هندسی خاصی به صورت نیمه استفاده شده است که تشکیل شده از دوایر متحد مرکزی که فرم مرکزی را در بر گرفته اند و اغلب از گلبرگهای رزت و یا انواع شکل های ماهی (در قالب حاشیه) تشکیل می شوند. نقش مرکزی در اغلب این نقوش دایره ای شکل، گردونه مهر، خورشید خانم یا ستاره است که در بعضی موارد هم دایره با رسم شعاع ها تقسیم شده است. گلهای خورشیدی، انواع غنچه، گلهای گرد و نقوشی مانند سرو و گلهای چندپر در بخش هایی از تزئینات استفاده شده است. همچنین ماهی هایی با شکل واقعی در فواصل نقوش نیمه در اطراف نورگیر وجود دارند که شاید انعکاسی باشد از حوضی که یا وجود داشته و یا بر اساس ذهنیات هنرمند گچ کار باید وجود می داشته است (تصاویر ۱۳ و ۱۵ و ۱۶ و ۱۷ و ۱۸).

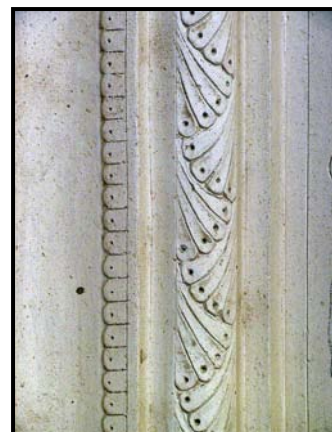
۳۴

تصویر ۱۶. حاشیه با نقش ماهی از کتاب هنراسلامی صفحه ۱۲۴ مربوط به هنر مملوکها

تصویر ۱۸. حاشیه تزئین گچ بری شده در مسجدی در مراکش

تصویر ۱۷. حاشیه تزئین در عمارت باغ میرزامهدی خان کلاتر.

کادرهای تزئینات علاوه بر صلیب، شکل های چند ضلعی و یا تلفیقی با منحنی های مختلف دارند که با توجه به سبک دوران، ریشه فرنگی دارند و اکثر کادرها به صورت دالبر و یا نیمه گل رزت و یا منحنی هایی شبیه دندان موشی اجرا شده اند. (تصاویر ۱۹ و ۲۰).

تصویر ۱۹. تزئینات حاشیه سقف یکی از اتاقهای باغ فتح آباد

تصویر ۲۰. تزئینات سقف یکی از اتاقهای باغ فتح آبادنقش سرو : دایره مهر

و اما در آستانه شاه نعمت الله ولی نقوش استفاده شده و نوع اجرا مشابه باغ فتح آباد است اما با ویژگی هایی از جمله :

- کادر اکثر نقوش دایره است. البته نقوش پیچیده تر و پر کارتر اجرا گردیده اند (تصویر ۱۳) حاشیه مورد استفاده برای کادر بندی حاشیه در باغ میرزا مهدی خان است که هم در فرم مستطیل و هم در فرم دایره بکار رفته است که همان حاشیه استفاده شده در یکی از مساجد مراکش است [Arab...P. 246] (تصویر ۲۱).

نقش ماهی در شکل های طبیعی تر در آستانه شاه نعمت الله استفاده نمی گردد، نقوش تزئینی دیگر در قالب طرح های گلدانی در آستانه وجود دارد که در باغ فتح آباد وجود ندارد اما در باغ میرزا مهدی خان تا حدی مشابه آنها مشاهده می شود. (تصویر ۲۲ و الف-۲۲)

تصویر الف-۲۲. تزئینات گچی درباغ میرزامهدی خان.

تصویر ۲۲. تزئینات گچی درباغ میرزامهدی خان.

تصویر ۲۱. تزئینات اطراف طاقچه در عمارت باغ میرزامهدی خان کلاتر

اما در باغ میرزا مهدی خان که در دو اشکوب ساخته شده است تزئینات عمده در اشکوب دوم قرار دارند که با مشاهده تصاویر متوجه می شویم تزئینات بطور دقیق مشابه هیچ کدام از بناهای یاد شده نیست اما ترکیب ها و نوع اجرا کاملاً ثابت می کند که هنرمند تنها اندکی تفاوت را قائل گردیده، اما با ذهنیتی مشابه کار در دو بنای یاد شده است. (تصاویر ۲۳ و ۲۴ و ۲۵ و ۲۶- الف)

تصویر ۲۴. تزئینات گچی درباغ میرزامهدی خان.

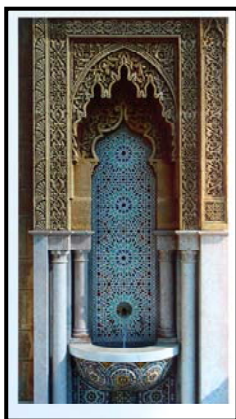
تصویر ۲۵. تزئینات گچی درباغ میرزامهدی خان.

تصویر ۲۳. تزئینات گچی درباغ میرزامهدی خان.

۳-۲ - تقلید یا تاثیرپذیری از نقشی مشابه از معماری شمال آفریقا

نقشی که برای کادربندی و حاشیه سازی در همه عمارت های این دوره استفاده شده است، نقشی است که نمایی خطی از فرم انتزاعی ماهی است که دقیقاً در جایگاهی مشابه در مسجدی در مراکش هم مورد استفاده قرار گرفته است (تصویر ۲۶)

تصویر ۲۶. آب خوری همراه با تزئینات گچی درمسجدی درمراکش.

۴- چرا رویگری نو؟

گچ بری یا استفاده از گچ در تزئین بنا تاریخی بس کهن دارد «قدیمی ترین اثر گچ بری در دوران پیش از تاریخ متعلق به هنر و تمدن عیلامی است. در عصر ما و هخامنشی و اشکانی هم به طور ساده و به صورت ترکیبی و تلفیقی از این هنر استفاده شده است» (کیانی : ۷۶).

این هنر در دوران ساسانی پیشرفت قابل ملاحظه ای می کند و با سنت قوی به دوران اسلامی می رسد. در دوران اسلامی هم تقریباً در بیشتر دوره ها کاربرد داشته هر چند که مانند همه روش های تزئینی اوج و فرود دارد. نقوش استفاده شده در همه دوره ها نقوشی شناخته شده هستند که در هر سه گروه هندسی، گیاهی و حیوانی بکار رفته اند و در هنرهای دیگر هم تاثیر گذاشته اند. دوره قاجار هم از این قاعده مستثنی نبوده است. اما از دوره های شاخص در گچ بری ایران نیست. اتفاقی که در دوره ی مورد بحث

مقاله در کرمان می افتد شاید در کلیت سابقه استفاده از گچ در ایران ، چندان مهم نباشد اما با دقتی بیشتر می توان این اتفاق را از چند جهت قابل تامل دانست و از آن بعنوان رویکردی نو در تزئینات معماری دوره قاجار در کرمان یاد کرد .

۵- نتیجه :

نتیجه اینکه تزئینات مورد بررسی مقاله را می توان به عنوان رویکردی نو در تزئینات معماری دوره قاجار در گچ بری دانست ؛ که در پی تحولات اجتماعی در نیمه دوم قرن سیزده و اوایل قرن چهاردهم هجری در کرمان رخ می دهند . رونق معماری در پی رقابت طبقه حاکم در ایجاد بناهای تفریحی از جمله باغ ، مرمت خرابیها و بناهای مذهبی کرمان که از زمان ابراهیم خان ظهیر الدوله در کرمان آغاز و همچنان تا دوره مورد بحث ادامه پیدا می کند و حضور انگلیسی ها در کرمان از جمله عوامل این تحولات هستند . این رویکرد به طور مشخص چهار ویژگی به شرح ذیل دارد :

۱- از موتیف های شناخته شده گچ بری ایرانی کمتر استفاده می شود. استفاده اندک و با اجرای ضعیف از نقوش اسلیمی و ختایی دلیل بر ناآگاهی هنرمند را در اجرای صحیح این نقوش است. (تصویر ۳۲ و ۳۳/۱).

۲- انتخاب کادرهای مستطیل و صلیبی شکل (تصویر ۳۳).

۳- انتخاب ماهی بعنوان نقش محوری از طبیعی ترین شکل تا انتزاعی ترین شکل . که در موتیف های حیوانی در گچ بری ایران کمتر سابقه دارد و البته به شکل مورد معرفی تقریباً سابقه ندارد (تصاویر ۱۹ و ۳۴).

۴- استفاده از حاشیه ای خاص که علاوه بر این در معماری ایران سابقه ای ندارد مشابه حاشیه ای است که در مسجدی در مراکش بکار رفته است. (تصویر ۱۷). حضور این نقش این ظن را قوی می کند که احتمالاً در پی ارتباط و یا تاثیر گذاری از نقوش فرنگی به نقوش کرمان راه یافته است .

تصویر ۲۸. باغ فتح آباد نمای اصلی.

تصویر ۲۷/۱. باغ فتح آباد لچکی ورودی

تصویر ۲۷. تزئینات گچی در باغ میرزامهدی خان

منابع :

- تاش، بختور. ۱۳۷۱. *نشان راز آمیز* (گردونه خورشید ب گردونه مهر). تهران.
- تذهیبی، مسعود. ۱۳۸۰. *نقشما یه های ایرانی*. سروش. تهران.
- جی دوری کارل. ۱۳۶۰. *هنر اسلامی*. رضا بصیری. یساولی. تهران.
- خیراندیش، اسداله. ۱۳۶۸. *با من به کرمان بیائید*. انتشارات وحید. تهران.
- زمرشیدی، حسین. ۱۳۶۷. *گلچین معقلی*. انتشارات کیهان. تهران.
- ژوله، تورج. ۱۳۸۱. *پژوهش در فرش ایران*. یساولی. تهران.
- سیف، هادی. ۱۳۷۹. *نقاشی روی گچ*. سروش. تهران.
- کیانی، محمد یوسف. ۱۳۷۶. *تزیینات وابسته به معماری دوران اسلامی*. سازمان میراث فرهنگی کشور. تهران.
- مرزبان، پرویز و... ۱۳۷۷. *فرهنگ مصور هنرهای تجسمی*. سروش. تهران.
- هارت، فردریک. ۱۳۸۲. *سی دو هزار تاریخ هنر*. ت : هرمز ریاحی. انتشارات نیکان. تهران.
- هرتسفلد، ارنست. ۱۳۸۲. *ایران در شرق باستان*. ت : همایون صنعتی زاده. دانشگاه شهید باهنر و پژوهشکده علوم انسانی. تهران.
- هاشمی نژاد، علیرضا. ۱۳۸۴. *فضلی خان بیگلربیگی*. فصلنامه پژوهشگران فرهنگ. شورای پژوهشی اداره کل استان کرمان. شماره ۱۰ و ۹
- آستانه شاه نعمت الله ولی. ماهان : شبستان شاه عباسی.
- باغ میرزا مهدی خان کلانتر، سرآسیاب کرمان.
- باغ فتح آباد، روستای اختیارآباد، کیلو متر ۱۶ کرمان

- ARABESQUES (Decorative Art in Morocco) : Jean-Marc Castera, ACR Edition, Paris 1999, P. 24.